

СВОБОДАТА КАТО ПРОСВЕЩЕНИЕ И СЕБЕПОЗНАНИЕ

Въпросът за свободата е колкото стар, толкова модерен и писанията са многобройни и неизчерпаеми.

Ще започна с два цитата познати на всички:

Човек се ражда свободен, Човек е осъден да бъде свободен.

Но какво всъщност е свободата и съществува ли тя?

Свободата не е просто факт от човешкия живот. Тя трябва да се защити и изстрада както в историята, така и в личния живот на всеки човек. Човек се ражда свободен, но цял живот трябва да разкъсва веригата на обстоятелствата. Волята е способност на човека да противостои на нежелано въздействие и да реализира желани цели. Волята е силата на свободата. Без силата на волята свободата би била само ефимерна мечта. Волята е активната ни способност да реализираме онова, което нашият Аз иска. Ще се опитам да разгледам свободата в 3 основни етапа.

Първо, в плана на освобождаване на човека от външни природни сили, като началото на просвещението. Второ, в социалното освобождаване на индивида и признаването му като свободно социално същество. Трето, във вътрешното му освобождаване от предразсъдъци и зависимост от влечения и спонтанни изблици, което е основата на пътя към себепознанието и самоусъвършенстването му.

Освобождаването на човека от силите на природата е една от епичните борби в неговата история. Първоначално човек е смятал себе си напълно подчинен на природната мощ и напълно зависим от влиянието на природата - климата и сезоните, плодородието, природните стихии (точно като непосветения търсещ светлината на изтока). В процеса на натрупване на културни инструменти (както всеки, който за първи път се сблъсква с острия камък, двуострия чук и длетото в стремежа си да намери началото на себепознанието) той се дистанцирал чрез тях от природните сили и по този начин е получил защита от природната мощ.

През етапа на втория стремеж към свобода, а именно признаването му като свободно човешко същество, човешката история може до се разглежда като история на отвоюване на свободата. Хегел разделя историята на три големи епохи:

Епоха, в която само един е свободен - времето на източните монархии, в които само монархът е свободен;

Епоха, в която едно малцинство от хора са свободни - времето на античната демокрация, в която свободните граждани са малцинство, докато повечето жители на Атина например са били роби или чужденци;

Епоха, в която всеки е свободен - епохата на християнството и най - вече на Новото време, когато свободата на индивида е придобила пълно признание.

Нито дистанцирането от природните стихии чрез инструменталната култура, нито получаването на социалната свобода на индивида в пределите на малката семейна и родова или обширната национална общност са достатъчни, за да

реализират напълно човешката свобода. На човек му е нужно да изкачи едно трето стъпало - да освободи себе си от вътрешните зависимости, на които е подвластен. Първата наша собствена зависимост е от неосъзнатите или първични сили на нашата природа. Човек може да е роб на собствената си природа и поради това да е много по - несвободен, отколкото в зависимостта си от външни сили - природни или социални. Именно тук започват много въпросителни относно колко всъщност сме свободни и има ли свобода , свобода от самия себе си? По пътя на свободата човек неизменно трябва да премине през изпита на просвещение и себепознание.

Ако повярваме на гръцкия прозаик и философ от III век Диоген Лаертски, надписът "Познай себе си!" е посрещал влизащите поклонници в храма на Аполон в Делфи. Този факт сам по себе си вече е удивителен и тласка нашето съзнание към размисъл. Още повече, че освен да изследва обкръжаващия го свят, човек винаги е имал нужда да търси и отговор на въпросите "Кой съм аз?" и "Какво и как мога да постигна?". Затова и основната цел на така нареченото от много мислители "обръщане към себе си" е самоусъвършенстването.

Основните течения относно себепознанието е тласкано в източните религии докато при християнството и мюсюлманството се е считало за ненужно и заклеймено. Апологетите на посочените религии съзнават, че "Опознай себе си!" влиза в противоречие с каноните на Христос и Мохамед. Онзи, който желае да опознае себе си, се превръща в силна, духовно независима и свободолюбива личност, а това никога не е поощрявано - нито в Средновековна Европа, при Чингиз хан, Османската империя или в което и да е друго тоталитарно управлявано общество на християни и мохамедани.

При будистите и останалите източни религии съществуват ръководни религиозни догми, но нито една от тях не се противопоставя на необходимостта от самоопознаване и духовно самоусъвършенстване. За този тип общества "да опознаеш себе си" е неделимо свързано с "изучавай другите около теб и опита на тези преди теб". Пример за този начин на мислене са "36 стратегемеи за поведение" на древните китайски пълководци, основаващи се на съчетанието между анализиране на личните си качества, поведението на противника и историческия опит. "Ако възможността за победа може да се намира у противника, то непобедимостта се намира единствено и само у теб"- по този начин са се възпитавали полководците. Те трябвало именно чрез самоопознаване да открият и утвърдят тази своя черта.

Конфуций пръв открива у човека същинското човешко начало, което се състои в присъщия стремеж към нравствено усъвършенстване и което се отразява в човешката култура. Човек трябва непрекъснато да се самовглъбява и самоизучава! Вътре в него винаги съществува единство между силата и добродетелта. Мъдрецът Лао Дзъ (VI в. пр. Хр.) обосновава по следния начин необходимостта от самопознание: "Който познава другите е разумен, а който познава себе си е прозорлив!"

Просвещение е изходът на човека от непълнолетието, което той сам си е причинил. Непълнолетие е невъзможността да се ползваш от разсъдък си без ръководството на някой друг. Самопричинено е това непълнолетие, когато причината му не лежи в недостиг на разсъдък, а в липсата на решителност и смелост да се ползваш от него без ръководството на другия. Имай смелост да си

служиш със собствения си разсъдък! - ето това е девизът на Просвещението. Ако се постави въпросът: Живеем ли сега в просветена епоха?, отговорът ще е: Не, но ние живеем в епоха на Просвещение. Твърде много още липсва при сегашното положение на нещата, защото хората да са в състояние или да могат да бъдат приведени в такова, че да си служат с увереност и умение със собствения си разсъдък в религиозните дела без ръководството на някой друг. И все пак ние имаме красноречиви свидетелства за това, че пред тях вече се открива полето на възможността сами свободно да избират и да се усъвършенстват, че препятствията за всеобщото просвещение или за изхода от непълнолетието стават все по-малко. В този смисъл тази епоха е епохата на Просвещението, или векът на Фридрих.

Владетелят, който не счита, че е под достойнството му да каже, че смята за свой дълг да не дава предписания по отношение на религиозните дела, а напротив, да предоставя на хората пълна свобода по тези въпроси, който следователно не се кичи и с високомерното име на толерантността - този владетел сам е просветен и заслужава да бъде оценен от благодарните си съвременници и потомци като господаря, пръв освободил човешкия род от непълнолетието. Този дух на свобода прониква дори и там, където му се налага да се бори с външни трудности, защото монархът просветва и пред него като пример, сочещ, че при свободен режим най-малко трябва да се тревожим за общественото спокойствие и сплотеността на обществото. Хората се усъвършенстват все повече и все повече излизат от невежеството тогава, когато никой не се стреми съзнателно да ги държи в него.

Изборът е едно от лицата на свободата. Той е функция на цялото човешко същество, което по неповторим начин осмисля битието си и променя ракурсите на света около себе си. Човек не се ражда добър или лош, герой или подлец, а сам избира /осъжда себе си/ какъв да бъде. Строго казано, човек не е свободен, защото е самата свобода. Нещо повече, той е "осъден" на свобода. Бягайки от нея, той бяга и от самата човешка действителност. А бягството от собствени решения означава бягство от Проекта за света - човешкото начало. Какво заключение можем да извлечем от мисълта на Сартр "Човек е осъден да бъде свободен"? Че свободата е поредният парадокс в човешката история? Или, че свободата е най-великото достояние на човечеството....Човек е свободен, но и изоставен на самия себе си. Свободен да гони съвършенството и мъдростта, доброто и красотата. Свободен даже в даден момент да бъде готов да изгуби свободата си в лабиринтите на разума и познанието. Нека всеки един от нас прецени какъв вид свобода би могъл да избере. Братя бъдете свободни. Нека оставим вратата отворена...

В прослава на Великия Архитект на Вселената